

ВІД ДОБРОЧИННОСТІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

FROM CHARITY TO VOLUNTEER MOVEMENT IN UKRAINE: HISTORY AND NOWADAYS

Кожухаренко Л.В.,
аспірант

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Стаття аналізує благодійну діяльність на українських землях у різні історичні періоди. Актуальність теми зумовлена тим, що після початку антитерористичної операції на сході нашої держави в 2014 р. волонтерська діяльність досягла свого найвищого піку. Активна громадянська позиція викликала в нас інтерес звернутися до багатого історичного досвіду вітчизняної доброчинності. Дослідження висвітлює характерні ознаки надання допомоги та пропонує періодизацію становлення доброчинності в Україні від дохристиянських часів і до сьогодення.

Ключові слова: благодійність, допомога, доброчинність, братства, волонтерство.

Статья анализирует благотворительную деятельность на украинских землях в разные исторические периоды. Актуальность темы обусловлена тем, что после начала антитеррористической операции на востоке нашего государства в 2014 г. волонтерская деятельность достигла своего наивысшего пика. Активная гражданская позиция вызвала у нас интерес обратиться к богатому историческому опыту отечественной благотворительности. Исследование освещает характерные признаки оказания помощи и предлагает периодизацию становления благотворительности в Украине от дохристианских времен и до современности.

Ключевые слова: благотворительность, помощь, добровольчество, братства, волонтерство.

The article analyzes charitable activities on Ukrainian lands in different historical periods. The relevance of the topic is due to the fact that after the start of the anti-terrorist operation in the east of our country in 2014, volunteering has reached its peak. Active civil position has caused us to turn to the rich historical experience of domestic charity. The study highlights the characteristics of the provision of assistance and suggests periodization of the development of charity in Ukraine from pre-Christian times to the present.

Key words: charity, assistance, fraternity, volunteering.

Постановка проблеми. Поки що діяльність волонтерів є важливим чинником державотворчого процесу в Україні. Питання благодійності є багатовимірним, яке має різні аспекти. Тому ми вважаємо, що проблема розвитку волонтерства як соціального захисту нужденних є ще й історичною. Неможливо усвідомити сучасні моделі волонтерського руху, не дослідивши історію його появи та становлення як феномена, одного з найбільших чинників громадянського суспільства в Україні. Це й зумовлює потребу більш детального його аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті нами

були застосовані наукові доробки вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед зарубіжних варто виокремити роботу **К. Каутського, який визначив вплив християнства на доброчинність.** Питання соціальної допомоги розглянуті в працях А. Григор'єва, С. Злупко, І. Звереві, Г. Лактіонової. Сучасний період досліджують такі вчені: Т. Лях, а саме – методика організації волонтерських груп; С. Харченко – теорію та практику волонтерського руху в Україні; М. Шевченко – проблеми становлення волонтерства. Як бачимо, проблема доброчинності на українських землях досліджується вченими соціологічного, культурологічного, педа-

гогічного спрямування, проте це питання недостатньо висвітлено історичною наукою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розглянути кроки становлення волонтерства в Україні, визначити вітчизняні тенденції доброчинства, з'ясувати внесок відомих історичних постатей у благодійність. Для досягнення мети необхідним є вирішення таких завдань: дослідити історичний процес волонтерської діяльності в Україні, показати зв'язок доброчинності, що є природною для українства, з волонтерським рухом.

Виклад основного матеріалу. Історію волонтерської роботи в Україні важко простежити, оскільки в давні часи не було практики фіксувати такі вчинки, формальне фіксування таких дій та їхнє дослідження взяло свій початок не так давно. Милосердя та доброчинність властиві українському народу та сягають у далеке минуле, коли наші пращури, виховані на традиціях співпраці, а згодом на духовних і етичних якостях християнства, надавали безкорисну допомогу співгромадянам: бідним, престарілим, хворим. Допомагаючи одне одному, українці завжди схилилися до головних рис волонтерства: добровільність, використання вільного часу, безоплатність і суспільна користь. Осіб, які присвячували себе суспільно-корисній справі, називали благодійниками, добровольцями, доброчинцями, меценатами, громадськими діячами й тільки з часом цих людей стали називати волонтерами. На думку вітчизняного науковця Н. Заверико, історія волонтерства в Україні нараховує понад сто років. Першими вітчизняними волонтерами можна вважати представників Червоного Хреста, який організував добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях і лікарнях для бідних [7, с. 12]. Доброчинний рух не припинявся на тлі історії, незважаючи на різні події. Ми виокремили такі періоди становлення волонтерського руху в Україні:

І етап (до 988 р.) – доброчинність часів язичництва. Нашим пращурам ще задовго

до Хрещення були відомі добрі вчинки. Благодійність носила простий характер родинної чи сусідської взаємодопомоги та мала на меті годування, одягання та прихисток найменш захищених членів своєї общини – сиріт, удів, літніх людей. Цей етап визначається відсутністю законодавчо оформлених механізмів надання допомоги. Князі також не цуралися доброчинності та полишили свій слід в історії вітчизняної благодійності, про що свідчать факти, зафіксовані в історичних джерелах. Прикладами такої князівської ініціативи дохристиянського періоду можуть слугувати договори із греками, укладені у 911 та 945 рр. князями київськими Олегом та Ігорем «Про порятунок полонених», якими визначалися взаємні зобов'язання щодо викупу русичів і греків, у якій би країні вони не перебували, та повернення їх на батьківщину [10, с. 86].

І етап (988 р. – перша половина XIV ст.) – розвиток доброчинності з прийняттям християнства. Коли на наші землі у 988 р. завдяки Володимиру Великому прийшло християнство як офіційна релігія держави, саме вона посіла роль рушія доброчинності. Із прийняттям християнства церква стає провідною благодійницькою організацією, яка протягом багатьох століть надавала допомогу нужденним у Русі-Україні. Почала ширитися цілеспрямована турбота про знедолених. **К. Каутський зазначив**, що християнство «розвинуло мораль вищу за античну, оскільки принесло із собою піднесену гуманність, нескінченне співчуття, яке однаково розповсюджується на все, що має людську подобу, на найнижчих і найвищих, на своїх і чужих, на ворогів і друзів...» [13, с. 11]. Зокрема, князь Володимир Святославич, названий у народі Хрестителем, закликав людей опікуватися про ближніх, ставитися до них милосердно. Прагнучи розвинути, надати милосердю організованого характеру, для цього у 996 р. видав Церковний Устав, який покладав на духовенство опіку над хворими, інвалідами, жебраками й іншими

незахищеними категоріями населення. Десятину сплачували князі та інші заможні люди, на бідних цей обов'язок не поширювався [19, с. 11]. Десятина спрямовувалася на утримання монастирів, церков і добродійних установ. Переїнявшись духом християнських повчань, він зробився побожним, ласкавим, щедро роздавав милостиню, запроваджував школи, будував храми й став у повному розумінні батьком для своїх підданих. Він допомагав бідним, старим і калікам, сиротам і вдовам [1]. Традиція добродійності тривала і після смерті князя. Його приклад наслідували інші представники княжої родини: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах. Наслідувачем добродійних справ Володимира був його син – князь Ярослав Мудрий. Усіляко підтримував розповсюдження християнства, будівництво церков. З ім'ям Ярослава пов'язаний і розквіт культури, освіти. На землях Русі-України будувалось чимало шкіл, де діти здобували знання. Осередком освіти став Києво-Печерський монастир. За правління Ярослава обдаровані діти незалежно від статусу направлялися до «книжного навчання», також мали місце училища для сиріт, котрі утримували завдяки милостині. Онук Ярослава Мудрого Володимир Мономах залишив після себе «Повчання дітям», де висловив думки політичного та морального характеру, повчає своїх дітей бути розумними керманічами, дбати про інтереси держави, боротися із князівськими міжусобицями, самим учитися й поширювати освіту, власною поведінкою подавати приклад іншим. Він наказував нагодувати та напоїти бідного, шанувати гостя, незважаючи на його соціальний статус, радив поважати людей похилого віку як батьків. Настанов Володимира Мономаха дотримувались і його сучасники, і нащадки. Серед них – його сестра Анна. 1086 року ігуменя Анна заклала у своєму монастирі дівочу школу – це перша дівоча школа в Україні. Преподобна Анна збирала для науки дівчат усіх класів, хто хотів навчатися. Анна навчала дівчат читати, писати,

співати в церкві, навчала й жіночих ремесел Це була на той час велика культурна подія – заснування першої дівочої школи в Києві. Князівна Анна Всеволодівна славилася великими ділами й все своє чернече життя (1086–1113) віддала на працю освіти українських жінок [14]. Під час монгольських навал за благочинні функції відповідає православна церква, оскільки на початку свого панування на княжих землях хани чемно ставились до духівництва, звільняли церкву та монастирі від поборів. Церква надихала людей, ширила думку про те, що безкорисно надавати допомогу нужденним – справа богоугодна та сама була взірцем такого ставлення під час стихійних лих, війн, голоду. Значною зоставалась допомога нужденним у формі милостині, яка була шляхом порятунку (згідно з християнською релігією). Крім того, люди вірили, що коли їх спіткає біда, їм допоможуть так само, як вони допомагали нужденним. Роздачею милостині супроводжувались свята та поховання, а також поминки [4, с. 330].

III етап (XIV – перша половина XVII ст.) – українські землі у складі сусідніх держав. Із середини XIV ст. українські землі були розділені між різними державами: Польщею (Галичина), Угорщиною (Закарпаття), Молдавським князівством (Буковина), Кримським ханством (південний схід і південь, Крим). Але більша частина території сучасної України перебувала у складі Великого князівства Литовського. Після Люблінської унії в 1569 р. між Литвою та Польщею постала єдина нова держава – Річ Посполита, у складі якої опинились етнічні українські землі. Основні напрями розвитку добродійності в литовсько-польський період були зумовлені економічними, ідеологічними, військовими та культурними потребами тогочасного суспільства. За Литовську добу на українських землях були поширені чотири основні форми надання допомоги: державно-муніципальна система допомоги, церковно-монастирська система, обшинне піклування нужденними на селі, приватна благодійність. У містах

опікувалися бідними, немічними, сиротами й літніми людьми муніципалітети та православні братства, а в селах за це відповідали сільські громади. Мала місце «толока» – виконання господарських робіт членами общини в господарстві одного із селян (літня людина, удова чи малолітня сирота). Законодавство Великого князівства Литовського передбачало заходи щодо надання допомоги в професійному навчанні дітей бідних прошарків суспільства. У першій половині XVI ст. в «Уставі замків, держав і дворів» Сигізмунда Августа передбачалось «брати в селян синів і віддавати у навчання ремеслу з тим, щоб вони потім були корисними для замків і дворів господарських» [6, с. 122].

Із середини XVI ст. на землях Речі Посполитої дедалі більшого значення набуває дворянська благодійність, дружини багатих вельмож займаються утриманням та освітою сиріт і дітей із бідних родин. Стало звичкою брати на виховання дівчаток із родин збіднілої шляхти. Вони навчалися разом із рідними дітьми танцям, етикету; їх забезпечували одягом і харчами, а згодом видавали заміж із немалим приданим [9, с. 19].

Обставини відсутності власної державності та постійного тиску з боку католицизму вплинули на те, що добродійність і надалі залишалась прерогативою церкви та досягла щонайбільшого свого розквіту. Благодійні установи розташовувалися при монастирях і храмах. Це був час, коли поширилися православні міські братства – добровільні об'єднання, перші в історії України незалежні громадські організації, склад яких переважно поповнювався представниками українського міщанства: купцями, ремісниками, представниками духовенства, православними шляхтичами. З часом до братств долучилося козацтво. Зародження та діяльність православних братств можливо розглянути крізь парадигму волонтерського руху. У XVI–XVII ст. братства як «народні осередки милосердя» посідали помітне місце в житті українського

народу та є одним із найцікавіших феноменів історії нашої держави XVI–XVII ст. Серед головних завдань їхньої діяльності була благочинність. Братчики активно були задіяні у влаштуванні шкіл і лікарень, відкривали друкарні, бібліотеки, піклувалися про церковне оздоблення (книги, ікони, свічки), допомагали старцям, осиротілим, потерпілим від лиха, вдовам, хворим, біднякам. Варто відзначити, що у братських школах учнів виховували в дусі гуманізму, побожності, милосердя, поваги до рідної історії й культури. Незаперечним є те, що право на здобуття освіти мали й діти з бідних сімей. Тогочасне суспільство постало перед проблемою втрати конфесійної самостійності. Українські православні братства взяли на себе відповідальність протистояти наступу окатоличення й полонізації, підтримували церкву та освіту, сприяли національному та культурному відродженню. Діяли вони за коштів внесків братчиків і добровільних пожертв православних вірян. Їхньою організаційною основою були добровольці, які сьогодні зветься волонтерами. Наприклад, удова луцького судді Василя Гойського Анна 14 листопада 1597 р. пожертвувала на розбудову Почаївського монастиря великі кошти, невдовзі почалося будівництво церкви на честь Успіння Божої Матері та забезпечення її всім потрібним; подарувала ченцям свою спадщину: землі, сіножаті, млини. Також при Почаївському монастирі заснувала друкарню, придбавши чотири друкарські верстати, що довго й вірно служили монастирській друкарні [3]. Одним із найвідоміших добродійців того часу є Петро Могила. Благодійницька діяльність П. Могили пов'язана з реставрацією церков, шкільною освітою. У 1631 р. архімандрит Києво-Печерської лаври П. Могила заснував при лаврі школу вищого типу [24, с. 33]. Особливо варто згадати гетьмана реєстрового козацтва Петра Конашевича-Сагайдачного, який з усім Військом Запорозьким вступив до Київського братства та постійно опікувався цим культурним і духовним

центром України [8, с. 108]. За п'ять днів до своєї смерті в 1622 р. П. Сагайдачний у присутності київського митрополита І. Борецького склав тестамент – заповіт. У ньому він заповідав своє майно на освітньо-наукові, релігійно-церковні та благодійні цілі, зокрема, 1500 золотих він подарував Київській і Львівській братським школам «на науку і цвічення (виховання) діток українських і бакалаврів учених» [25].

IV етап (друга половина XVII ст. – 1764 рр.) – доба козаччини. Відродивши добродійні традиції Київської держави, сповільнені монгольськими набігами, українська еліта XIV – на початку XVII ст. передала їх козацтву як провідній верстві. Варто зауважити, що саме козацтво виступило тією важливою політичною силою в захисті прав православної церкви та братств у той непростий історичний період. Гетьмани, козацька старшина та рядові козаки були хранителями добродійних традицій і залишили свій вагомий слід в історії вітчизняної благодійності. Як окремий феномен вияву добродійності (XVII–XVIII ст.) стало меценатство видатних гетьманів: Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола та інших, котрі сприяли розповсюдженню просвітництва, піклуючись обдарованими країнами, яких направляли на навчання до найкращих європейських університетів. За словами вітчизняного дослідника козаччини В. Коцур, фундаментальні основи благодійності козацької доби були закладені гетьманом Війська Запорозького Б. Хмельницьким уже з перших місяців визвольної боротьби. Ці традиції були продовжені й іншим гетьманом І. Мазепою, якого називають найактивнішим благодійником козацької доби, адже за понад 20 років гетьманування він витратив на благодійність величезну суму власних коштів, яка перевищувала 10 річних бюджетів Гетьманщини [18, с. 12]. Серед його основних досягнень треба зазначити сприяння розвитку освіти. Мазепа вислав молодь на здо-

буття вищої освіти за кордон. Початкову освіту давали у школах при церквах, а головно – при монастирях. Щоби такі монастирі могли утримувати школи, мусили мати якісь запевнені доходи. Тому Мазепа обдаровував і монастирі маєтками [12, с. 98]. На кошти І. Мазепи було споруджено Спаську церкву Мгарського монастиря біля Лубен на Полтавщині, церкву Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі. За наказом Мазепи було перебудовано Софійський собор, Успенську церкву лаври та Михайлівську церкву Видубицького монастиря [25, с. 48]. Та, незважаючи на складну ситуацію, добродійністю займався не тільки І. Мазепа. Зокрема, гетьман І. Скоропадський чимало сил і власних коштів віддав на добродійність. Скоропадський побудував у Стародубі церкву Івана Предтечі, багато грошей виділив на розвиток Слезького монастиря, на створення нових розписів Успенського собору Києво-Печерської лаври, на випуск книжок у чернігівській друкарні Троїцько-Іллінського монастиря (усі ці видання були помічені особливим знаком – родовим гербом Скоропадських) [11]. Гетьман Данило Апостол відзначився як благодійник, подарувавши Сорочинському монастирю великі земельні наділи. Гетьман Д. Апостол побудував за власні кошти величну Спасо-Преображенську церкву в Сорочинцях [5]. Гетьмани намагались зберегти самотню українську культуру, будуючи церкви й монастирі, піклуючись про освіту та науку. Тож провідне українство презентувало свою державу тогочасній Європі як країну, що має свою славу історію, сучасну освіту, мистецтво, високу духовну культуру.

V етап (кінець XVIII ст. – 1917 рр.) – у складі Російської імперії. На кінець XVIII ст. добродійність починає зазнавати змін. Благодійність від церковно-громадської переходить до державно-громадської діяльності. Під керівництвом самодержавної влади Російської імперії, яка визнала відповідальність за окремі незахищені верстви населення, починають створюватися форми утримання

таких людей. З XIX ст. добродійність поширюється серед відомих українців, які були задіяні в різних сферах суспільного життя: наука, громадська діяльність, література, підприємництво. Підприємці, які володіли великими статками, використовували їх не лише для власної справи, але й для добродійності, розвитку вітчизняної культури, освіти, покращення медичної справи тощо. Розуміння особистої відповідальності перед суспільством і майбутнім України стало головним лейтмотивом благодійності. Фірма «Брати Яхненки і Симеренко» під час голоду 1830 р. протягом тривалого часу годували кілька тисяч бідних селян [21, с. 1131]. Благодійники реагували на суспільні виклики, намагалися шукати вдалі рішення для покращення становища незахищених громадян, будували й утримували відповідні установи. На початку XX ст. в Україні статус найбільшого добродійного центру мало місто Київ, де громадська активність набула сутєвих розмірів, а її вплив був відчутний у різних сферах життя міста. 1913 р. в Києві налічувалося 86 благодійних організацій і товариств, з яких 47 надавали допомогу бідним, малолітнім і людям похилого віку, 15 – скаліченим і хворим, а 24 – незаможним учням і студентам. Поряд із цим заможні громадяни, серед яких виділялися родини Терещенків, Бродських, Попових, Симеренків, Демидових та інших, протягом другої половини XIX – на початку XX ст. засновували власним коштом лікарні, притулки, церкви, гімназії та училища, дитячі садки, споруджували церкви, фінансували роботу культурно-мистецьких закладів [20, с. 14]. Симеренко Василь Федорович 10 % усіх своїх прибутків віддавав на розвиток української культури. Заснував народний театр, фінансово підтримував «Киевскую старину», «ЛНВ», «Україну», «Раду», «Громадську думку», видавництво «Вік», видання М. Драгоманова, О. Кістяківського, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, «Наукове товариство ім. Т. Шевченка». Весь свій маєток у 10 млн крб. заповів на розвиток укра-

їнської справи під опіку Товариства допомоги українській літературі, мистецтву, науці, яке заснував особисто [22, с. 748].

VI eman (1917–1991 pp.) – розвиток ідей добродійності в радянський час. Більшовики, які прийшли до влади під час Жовтневої соціалістичної революції 1917 р. в Російській імперії, оголосили добродійство феноменом класового (перш за все буржуазного) суспільства. Радянська атеїстична ідеологія оголосила благодійність зайвою, ініціативу, яка раніше належала громадським організаціям і приватним особам, остаточно взяла під свій контроль радянська держава. Відомий дослідник Г. Кононова, аналізуючи радянський період, зазначає, що у 50-х рр. XX ст. для радянської людини благодійність подається як «допомога, яка лицемірно надається представниками правлячих класів експлуататорського суспільства деякій частині нужденного населення з метою омани трудящих і відволікання їх від класової боротьби» [17, с. 331–332]. У XX ст., коли Україна була складовою СРСР, благодійність сприймалася дещо по-іншому: добровільна участь у заходах була замінена на «добровільну примусовість». Життя радянської людини як громадянина передбачало наявність у неї «суспільного навантаження». Благо держави визнавалось головнішим за блага людини, розуміння добровольця мало ідейно-патріотичне значення: так називали людину, яка добровільно погоджувалася служити інтересам не окремих громадян, а партії, комуністичній ідеї, соціалістичній країні. Об'єктами допомоги за радянського періоду могли бути тільки державні справи, як-от: великі будівництва (БАМ), освоєння цілини, допомога в зборі урожаю, праця на суботниках, недільниках тощо. Жодної законодавчої бази щодо добровільної праці не було. Уся добровільна діяльність із надання конкретної допомоги провадилася громадськими організаціями: піонерії та комсомолу, профспілок, ради ветеранів війни та праці. Допомога здійснювалася у формах шефства, добровільних народних дружинах, членства

в тимурівських загонах, участі в роботі оперативних комсомольських загонів. Допомогали школам, проблемним родинам, ветеранам. У радянській Україні діяв так званий тимурівський рух, до складу якого входили учні-піонери та комсомольці. Діти надавали допомогу людям похилого віку: кололи дрова, приносили воду, наводили лад у помешканнях, на подвір'ях тощо. Розмах тимурівського руху забезпечувався постійною увагою, підтримкою влади. Діяльність тимурівських загонів популяризували шляхом розповідей по радіо, друку в пресі, художніх фільмів. Широко використовувалась праця комсомольця-добровольця, образ якого був присутній у всіх вагомих подіях радянського періоду історії України: воюючий у рядах Червоної армії, відновлюючий зруйноване війною народне господарство, учасник великих будівництв.

VII етап (1991 р. – сьогодні) – Україна незалежна. В Україні поняття «волонтер» до 90-х ХХ не існувало. Після розпаду СРСР, коли 24 серпня 1991 р. наша держава стала незалежною, волонтерський рух у суверенній Україні не був дуже активним. Люди в новій державі дедалі більше піклувалися про подолання власних проблем, праця для блага інших почала занепадати. Проте на кінець ХХ ст. розпочинається відродження традицій благодійності, волонтерська діяльність почала, хоча й потроху, але відновлюватися. Щораз більше людей свідомо стали виявляти активність, допомогати дітям-сиротам, людям з обмеженими можливостями, хворим, облаштовувати вулиці, місця відпочинку тощо. Із цього часу добродійність визнають як добровільну допомогу іншим особам за кошт вільного часу чи власного добробуту та за умови, що ця допомога не порушує прав інших і надається згідно з чинним законодавством. З цього часу допомога перебуває поза сферою офіційного адміністрування та впливу влади. У перші роки незалежності нашої держави дедалі активніше почали говорити про важливість волонтерства в суспільстві. З 1992 р. в Укра-

їні починає активно розвиватися мережа соціальних служб для молоді (нині – центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді (ЦСССДМ)). Головна мета їхньої діяльності – реалізація державної молодіжної політики. Саме створення центрів соціальних служб для молоді (ЦСССДМ) спричинило активний розвиток волонтерського руху [16, с. 15]. Наприклад, Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива-В» – неполітична, неприбуткова громадська організація була заснована на добровільних засадах у 1992 р. «Альтернатива-В» була створена з метою сприяння співпраці між молодіжними організаціями, сприяння виробленню молоддю України активної громадянської позиції через її залучення до програм у галузі освіти, спорту, культури, екології, захисту історичного надбання та допомоги соціально незахищеним верствам населення. Асоціація набула всеукраїнського статусу у червні 1999 р. [23]. Із середини 90-х рр. благодійні структури підтримували наукові й учбові програми, допомагали дитячим будинкам, лікарням, надавали фінанси на лікування. З огляду на таку провідну тенденцію розвитку волонтерства у 1998 році було створено Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Основним завданням Центру є сприяння розвитку волонтерського руху в Україні. Членами Центру можуть бути громадяни України, які досягли 14 років [26, с. 52]. У травні 1998 р. Україна серед країн Центральної та Східної Європи, Азії розпочала реалізацію регіональної програми «Ініціативи по роботі на добровільних засадах». Ідея започаткування такої програми належала Нью-Йоркському інституту відкритого суспільства. Вона впроваджується через національні відділення. Її метою є відновлення волонтерства, яке повинно стати запорукою громадянського суспільства та свідченням незворотності демократичних перетворень у країні [15, с. 84]. Значущі зміни сталися в організаційно-інституційній підсистемі українського молодіжного руху. Замість дітищ тоталі-

тарної радянської системи – комсомольської та піонерської організацій – створено систему державних інститутів, що займаються формуванням і реалізацією державної молодіжної політики, утворилася низка різноманітних за політичними вподобаннями та формами діяльності громадських молодіжних і дитячих об'єднань [27, с. 92]. Серйозним поштовхом у розвитку волонтерського руху став 2001 рік, коли Україна долучилася до ухваленого ООН святкування Міжнародного року волонтерів 5 грудня щороку. Держава офіційно визнала волонтерство постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р., якою також затверджено «Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [23].

Події на Кримському півострові, його окупація та антитерористичні операції на східних кордонах України взимку – навесні 2014 р. стали новим викликом і черговим етапом розвитку волонтерської спільноти. Волонтери, чия діяльність була спрямована, передусім, на найгостріші та стандартні проблеми, що мали місце в українському суспільстві, мусили змінити напрями своєї допомоги. Збір і постачання в зону військових дій необхідних ресурсів, надання медичної допомоги пораненим, допомога переселенцям та пошук зниклих і звільнення бранців – це ті чотири основні напрями роботи волонтерів, які спрямовані на протидію зовнішній агресії та її наслідкам. Найвагоміший внесок для посилення обороноздатності України волонтери зробили саме на початку військових дій у Донецькій і Луганській областях. За короткий термін волонтерські ініціативи переросли в потужні організації. Серед найбільш потужних організацій треба виділити волонтерське об'єднання «Народний тил», що містить «Колеса народного тилу» (постачання машин до АТО), «Медичний народний тил» (постачання ліків до АТО), Help Army, «Крила

Феніксу», «Армія SOS», «Народний проєкт», «Волонтерська сотня» [2, с. 18]. Сучасна ситуація в Україні змінила щоденний стан речей – волонтери стали новим обличчям суспільства.

Для популяризації волонтерства та публічної оцінки діяльності кращих його представників докладають зусиль не тільки різноманітні громадські організації, які безпосередньо працюють із волонтерами, а й державні структури та ЗМІ. Видається спеціальна література, з якої можливо дізнатися, як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства. Популяризація волонтерства демонструє приклади його діяльності, викликає бажання наслідувати кращі традиції та допомагати нужденним.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що вітчизняне волонтерство має довгу історію та свої традиції, які були важливою складовою суспільного життя наших пращурів. Короткий ретроспективний нарис історії доброчинності свідчить про те, що вона приходила на допомогу під час найбільш складних і трагічних подій. Історія зародження та становлення волонтерства в Україні характеризується своєю періодичністю, збереженням і заохоченням благодійницької діяльності громад, церкви та приватних благодійників. Історичні періоди мали свої характерні особливості, об'єктивно зумовлені реаліями суспільно-державного розвитку на українських землях тих часів. Увесь цей досвід став підґрунтям для відродження та розвитку сучасного волонтерського руху, який також має власну історію, відлік якої почався з кінця 2013 р., з Майдану, де розпочалась Революція гідності. Небайдужі наші співгромадяни прийшли на допомогу українській армії. Тож у нас утворилася справжня армія волонтерів, які стали для бійців надійним тилом. Стає зрозумілим, що волонтерський рух виправдав усі сподівання й повинен розвиватися надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Володимир Великий біографія. URL: <http://dovidka.biz.ua/volodimir-velikiy-biografiya-skogocheno/> (дата звернення: 28.05.2018).
2. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. Аналіт. доп. Київ, 2015. 36 с.
3. Гойська Анна Тихонівна. URL: <http://irp.te.ua/gojs-ka-anna-ty-honivna/> (дата звернення: 28.05.2018).
4. Григорьев А.Д. История социальной работы до н. XX в.: учебник для студ. высш. учебн. завед. Минск: Тетра Системс, 2006. 462 с.
5. Данило Апостол – меценат і борець за самостійність України. URL: <http://www.haidamaka.org.ua/0257.html> (дата звернення: 28.05.2018).
6. Духопельников В.М. Хрестоматія з історії середніх віків. Київ, 1998. 387 с.
7. Заверико Н.В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. Запоріжжя, 2004. 25 с.
8. Зайцев Ю.Д. Історія України. Львів, 1996. 488 с.
9. Зверева І.Д., Лактіонова Г.М. Соціальна робота в Україні. Київ, 2004. 254 с.
10. Злупко С.М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 192 с.
11. Іван Скоропадський (? – 1722) URL: <https://xn----7sbnbacaxoeehuadkjs3b6fzj4f.xn--j1amh/people/ivan-skoropadskij-1722.html> (дата звернення: 28.05.2018).
12. Іванченко Ю.І. Мазепа. Київ, 1993. 240с.
13. Каутский К. Происхождение христианства. Москва, 1990. 389 с.
14. Княгиня Янка – засновниця першої дівочої школи художніх ремесел у Києві URL: <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=377> (дата звернення: 12.05.2018).
15. Кожухаренко Л.В. Волонтерський рух у світі й Україні: історія і сьогодення. Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–18 квітня 2015 р.). Харків, 2015. С. 84.
16. Кожухаренко Л.В. Проблеми та перспективи молодіжного волонтерського руху в Україні на сучасному етапі. Вісник Таврійського національного університету. Серія «Історичні науки». 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 15.
17. Кононова Т.Б. Очерки истории благотворительности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательско – торговая корпорация «Дашков и К», 2005. 340 с.
18. Коцур В.А. Благодійність козацької старшини (середина XVII – XVIII ст.): сучасна українська історіографія: автореф. дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.06. Переяслав-Хмельницький, 2014. 22 с.
19. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп. Київ, 2010. с. 160.
20. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп. Київ, 2010. с. 160.
21. Підкова І.З. Довідник з історії України (А – Я). Київ, 2001. 1136 с.
22. Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: постанова від 10 грудня 2003 р. № 1895 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2018).
23. Про нас. Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива-В» URL: <http://www.alternative-v.com.ua/pro-nas/> (дата звернення: 28.05.2018).
24. Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.) URL: http://megalib.com.ua/content/5965_Lekciya_14_Ykrainska_kylytra_litovskopolskoi_dobi_XIV_persha_polovina_XVII_st.html (дата звернення: 28.05.2018).
25. Харківська Н.І. Історія України: Довідник. Харків, 2007. 128 с.
26. Харченко С.Я. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні. Луганськ, 2008. с. 320.
27. Шевченко М.Ф. Третій сектор в Україні: проблеми, становлення. Київ, 2001. с.173.